

BRUGGE voor NAPOLEON

Een stad onder Frans bewind, 1794-1814

BRUGGE

voor NAPOLEON

Een stad onder Frans bewind, 1794-1814

Redactie: Henk Anseeuw, Jan Anseeuw, Bert Gevaert

Sterck & De Vreese

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord Nico Blontrock 009

Inleiding De redactie 011

Tijdslijn 017

Napoleon: de legacy Johan op de Beeck 023

01 ADMINISTRATIE EN BESTUUR 034

- 1.1 **Bestuurlijke veranderingen in de Franse tijd** Jan Anseeuw 036
 - 1.1.1 De Franse republikeinse kalender Bart Demuyne 058
 - 1.1.2 De vier prefecten van het Leiedepartement Jan Anseeuw 060
 - 1.1.3 De Brugse ‘maires’, een stoelendans Henk Anseeuw 062
 - 1.1.4 De guillotine en andere strafwerktuigen Bert Gevaert 064
 - 1.1.5 Straatnamen in de Franse tijd Jan D’hondt 065
- 1.2 **Het oudste kadasterplan van Brugge: 1811-1812** Marc Ryckaert 066
- 1.3 **Een nieuwe geneeskunde en armenzorg als ‘heilige staatsschuld’** Bart Demuyne 078
- 1.4 **Het vondelingen- en wezenbeleid in de Franse periode** Johan Verplancke 092
- 1.5 **De gendarmerie in Brugge. Ordehandhavers onder het ancien régime en onder Napoleon** Dirk Heyns 106
 - 1.5.1 Bruggelingen in dienst van bezettende legereenheden vanaf het einde van het Oostenrijkse bewind tot 1830 116
 - 1.5.2 Inschrijvingslijst Departement de la Lys – kandidaat-gendarmes 1795 119
 - 1.5.3 Kazernerij van de gendarmerie in West-Vlaanderen 1796 120
 - 1.5.4 Staat van dienst van gendarmes 121

02 HET MILITAIRE LEVEN 124

- 2.1 **Brugse en Houtlandse ‘conscrits’ in napoleontische krijgsdienst in Europa** Johan Verplancke 126
 - 2.1.1 Salembier en Bakelandt, twee criminelen op het Brugse schavot Bert Gevaert 140
 - 2.1.2 Alfabetische lijst van de in dit hoofdstuk behandelde conscrits 142
- 2.2 **Le camp de Bruges** Ludo Meulebrouck 148
 - 2.2.1 Louis Nicolas Davout: streng maar gerespecteerd Ludo Meulebrouck 164
- 2.3 **Militaire hospitalen in Brugge** Ludo Meulebrouck 166
 - 2.3.1 Constantin Rodenbach (1791-1846), van dokterstas tot aktentas Jo Berten 179
- 2.4 **De Damse Vaart: een idee van Bonaparte** Bruno Comer en Caroline Terryn 180
 - 2.4.1 Ingenieur Deschamps, ontwerper van de Damse Vaart Caroline Terryn 190
 - 2.4.2 Het broertje van de Damse Vaart Caroline Terryn 192
 - 2.4.3 ‘Des batteries flottantes’ op de Damse Vaart? Caroline Terryn 192
 - 2.4.4 Spaanse dwangarbeiders Caroline Terryn 197

03 ECONOMIE 198

- 3.1 **Handel & nijverheid in Brugge in de Franse tijd** Jan D'hondt 200
 - 3.1.1 Het Brugse 'entrepôt réel des marchandises' Caroline Terryn 216
- 3.2 **Voor Napoleon geteld, de muntomloop** Kris Vannieuwenhuysse 218
- 3.3 **Bier, motor van het leven** Henk Anseeuw 228

04 LEVENSBESCHOUWING EN ONDERWIJS 256

- 4.1 **Kerk in gevaar, Kerk in herstel** Benoit Kervyn de Volkaersbeke 258
 - 4.1.1 Prinselijk Begijnhof Ten Wijngaerde, hinkend op twee gedachten Henk Anseeuw 277
 - 4.1.2 De gevolgen van de Franse annexatie voor het Heilig Bloed Benoit Kervyn de Volkaersbeke 278
- 4.2 **De keizer en de kanunnik** Kurt Priem 282
- 4.3 **Militaire inlijving, maçonnieke inleving** David Vergauwen 292
- 4.4 **Naar een nieuwe vorm van onderwijs onder Napoleon** Koen Seynaeve 302

05 CULTUUR 312

- 5.1 **Het classicisme, een onderschatte stroming in de Brugse architectuur** Jean Luc Meulemeester 314
- 5.2 **Brugse kunstenaars tijdens de Franse overheersing: van barok naar classicisme** Jean Luc Meulemeester 348
- 5.3 **Tien markante voorbeelden van schilderkunst en beeldhouwkunst** Jean Luc Meulemeester 372
- 5.4 **Twee Napoleonportretten in het Brugse stadhuis** Jean Luc Meulemeester 404
- 5.5 **Nog vier opvallende figuren uit de Brugse culturele wereld** Jean Luc Meulemeester 416
- 5.6 **Dichtkunst en toneel in Brugge onder Napoleon** Marc Carlier 430
- 5.7 **De boekenwereld** Ludo Vandamme 444
 - 5.7.1 Joseph van Huerne, een Brugse verzamelaar en mecenas Ludo Vandamme 463
- 5.8 **Het persbeleid van Napoleon** Hilde Van Parys 464

06 ONTSPANNING EN PLEZIER 476

- 6.1 **Napoleon op bezoek in het Leiedepartement en in Brugge** Jan Anseeuw 478
 - 6.1.1 De verblijven van het keizerlijk gevolg in Brugge in 1810 Jan Anseeuw 491
- 6.2 **Een monument voor Napoleon in Brugge?** Jean Luc Meulemeester 494
- 6.3 **Vrijtijdsbeleving omstreeks 1800** Patrick Vanden Berghe 502
- 6.4 **De Brugse veteranen van Napoleon en de napoleonistenbonden** Bert Gevaert 522
 - 6.4.1 Isaac De Meyer, chirurg onder Napoleon, duizendpoot in Brugge William De Grootte 537

Slotwoord De redactie 541

Noten, bronnen en bibliografie 544

Over de auteurs 610

Colofon 615

Broadway 2015

Voorwoord

“Nie meugelik, dat is gin Brugs!” Zou burgemeester De Croeser dat niet gedacht hebben toen hij hoorde dat consul Napoleon Bonaparte zijn stad met een bezoek kwam vereren? Zou hij zich niet in de haren gekrabd hebben en afgevraagd hebben hoe hij een grootse ontvangst aan een grote veroveraar kon aanbieden? Blijkbaar had hij een goede indruk gemaakt, want Napoleon kwam in 1803, zag dat het goed was en keerde nog eens terug in 1810. Brugge moet hem dus enorm bevallen zijn!

“Nie meugelik!” Het was wél mogelijk dat een van de beroemdste mannen uit de geschiedenis tot tweemaal toe zijn gelaarsde voeten (en die van zijn paard!) op de kasseien van het Venetië van het Noorden zette. Napoleon mag dan wel in fysieke verschijning twee keer in onze stad op bezoek geweest zijn, toch bleef zijn geest hier vele jaren rondwaren. En dat was niet alleen tijdens zijn bewind, maar ook vele jaren daarna, zelfs tot vandaag.

Wat Napoleon tijdens het korte bestek van zijn regering allemaal gerealiseerd heeft, is onvoorstelbaar. De ‘kleine korporaal’ voerde vernieuwingen door in de administratie en het onderwijs, in de oorlogsvoering en het recht, maar als grote cultuurmens had hij ook een invloed op schilders, schrijvers en architecten. Tot vandaag voelen we zijn invloed in het dagelijks bestuur van onze stad, denk bijvoorbeeld maar aan het kadasterplan. Hoeveel toeristen én Bruggelingen zijn er trouwens niet die zich nog steeds vergapen aan de prachtige classicistische schilderijen die onze musea rijk zijn?

Om die invloed van Napoleon aan het brede publiek bekend te maken en andere onderzoekers te stimuleren, verrichtten drie Bruggelingen het onmogelijke. Ze verzamelden een twintigtal specialisten uit Brugge en omstreken en vroegen hen om elk vanuit hun discipline te schrijven over de Franse tijd in onze mooie stad. Ik denk dat Henk Anseeuw, Jan Anseeuw, en Bert Gevaert zich ook lieten inspireren door Napoleons beroemde woorden dat ‘onmogelijk niet in het Frans woordenboek staat’. Meerdere jaren motiveerden ze als ware maarschalken van Napoleon hun groep van ‘generaals’ tot het schrijven van boeiende teksten. De strijd van het schrijven en schrappen was hard, fel en meedogenloos en soms zelfs een beetje Waterloo maar uiteindelijk kwamen zij tot het resultaat dat u hier nu in uw handen vasthoudt.

Het is een lijvig en mooi boek geworden, waar we ook als stadsbestuur erg trots op zijn. We hopen dat dit boek duidelijk maakt dat Brugge niet alleen een interessante middeleeuwse geschiedenis heeft, maar dat ook de Franse periode meer dan de moeite waard is om te bestuderen. Waarde lezer, ik wens u veel plezier bij het lezen en ontdekken van deze boeiende episode uit onze rijke Europese geschiedenis!

Vive l'Empereur, vive Bruges!

Nico Blontrock
Schepen van Cultuur

In juli 1803 was Napoleon nog consul en bezocht hij Brugge voor het eerst. Zeven jaar later zou hij terugkomen als keizer. Hier zien we Napoleon in zijn kolonelsuniform van de *chasseurs à cheval*, terwijl op de achtergrond een van die *chasseurs* toekijkt. Vooraan wordt hij geflankeerd door twee leden van de bereden grenadiers die van hun rijdier zijn afgestegen om de keizer te escorteren tijdens zijn tocht door de stad. Napoleon heeft niet meteen oog voor het Belfort dat omstreeks 1803 getooid was met een klein puntdakje.

Erin K. 2021

Inleiding

In 2021 is het tweehonderd jaar geleden dat Napoleon Bonaparte op een godvergeten eiland vol met ratten in het midden van de Atlantische Oceaan zijn tijdelijk leven voor het eeuwige ruilde. Toen de man op 5 mei van dat jaar zijn laatste adem uitblies, dachten zijn vijanden dat er eindelijk een einde gekomen was aan de dreiging én de fascinatie voor de ‘Kleine Korporaal’ of de ‘Corsicaanse menseneter’. Aanvankelijk probeerde men zelfs in Frankrijk de erfenis van *L’Empereur* te besmeuren. Even leek dat bijna te lukken tot in 1840 onder impuls van een nieuwe regering de keizer volgens zijn laatste wil aan de ‘oevers van de Seine’ (her) begraven werd. Die gebeurtenis ging op paradoxale wijze gepaard met een verrijzenis van Napoleon die zijn weerga niet kende.

Ook vandaag is Napoleon nog steeds onder ons. Na Jezus Christus is hij wellicht de meest beroemde figuur die ooit op onze wereldbol vertoefde. Volgens de eminente napoleonspecialist, de Belgische generaal Hector-Jean Couvreur, volstaat één mensenleven zelfs niet om alle boeken te lezen die ooit over Napoleon geschreven zijn. En dan zijn er nog de stripverhalen, films, tv-series ... Zelfs kinderen kennen Napoleon door de zure bonbons die naar hem vernoemd zijn en het kinderspelletje waarbij Napoleon stil moet staan en zich afvraagt waarom hij dat moet doen!

In bijna al die boeken wordt in de eerste plaats het militair talent van Napoleon geprezen. Dat stelde hem in staat om van eenvoudige luitenant op te klimmen tot generaal voor wie geen uitdaging te veel was. Als geen

ander was Napoleon, door zijn *coup d’oeil*, waarmee hij in staat was een slagveld als het ware te ‘lezen’, de onbetwistbare meester op het Europese vasteland en dat voor een periode van bijna vijftien jaar. Napoleon verraste zijn tegenstanders door de snelle verplaatsing van zijn troepen, waardoor hij er vaak in slaagde om het leger van de vijand in afzonderlijke onderdelen te verslaan. Aan dit manoeuvre dankte hij zijn beroemde overwinning bij Austerlitz (2 december 1805), maar zelfs in 1814 wanneer zijn ster al tanende was, versloeg hij zijn tegenstanders keer op keer met een kleiner leger dan dat van hen.

Napoleon was vaak te vinden te midden van zijn soldaten, waarbij hij opviel door zijn eenvoudige kolonelsuniform van de *Chasseurs à cheval*, zijn lange grijze jas en zijn zwarte *bicorné*. Volgens zijn grote vijand Wellington (1769-1852) was die hoed alleen al 40.000 manschappen waard op het slagveld!

Napoleon was zelf het meest trots op zijn befaamde *Code Civil* of *Code Napoléon* die op 21 maart 1804 werd uitgevaardigd. Deze wetgeving was een mijlpaal in de Europese geschiedenis want hierdoor werd komaf gemaakt met verouderd gewoonterecht. De *Code Civil*, opgesteld in eenvoudige taal, berustte op het principe dat alle burgers gelijk zijn voor de wet en op de scheiding tussen Kerk en Staat. Het is niet voor niets dat sommige auteurs Napoleon omschrijven als de ‘manager van de Verlichting’ of de ‘Franse Revolutie te paard’. Vrouwen waren belangrijk in zijn leven, maar vrouwenrechten jammer genoeg nog niet.

Volgens de overlevering zou een van de laatste woorden van Napoleon ‘Joséphine’ geweest zijn, vlak voor hij zijn laatste adem uitblies op Sint-Helena. Marie-Josèphe-Rose Tascher de la Pagerie, alias Joséphine (1763-1814) was de grote liefde van Napoleon, van wie hij jammerlijk moest scheiden in 1809, omdat zij hem geen nakomeling kon schenken. Joséphine was bij Napoleons eerste bezoek aan Brugge, maar hier zien we haar enkele jaren daarvoor toen haar hondje Fortuné nog in leven was. Het bijtgrage mormel dat een felle rivaal was van Bonaparte, overleed helaas in 1797 na een gevecht met een grotere tegenstander, namelijk de hond van de kok.

Het is onvoorstelbaar wat Napoleon tijdens zijn korte leven allemaal gerealiseerd heeft en hoe groot zijn invloed wel niet was, niet alleen op het slagveld, maar ook in de wereld van de kunst, de literatuur en het recht. Napoleon verloor dan misschien wel zijn laatste veldslag, zijn ideeën goet heeft in elk geval de wereld veroverd.

Een van die plaatsen waar de Franse keizer ook zijn gelaarsde voet plaatste, was het ‘ingeslapen’ provinciestadje Brugge. De keizer vereerde het Venetië van het Noorden twee keer met een bezoek, namelijk als populaire consul in 1803 en als absolutistisch keizer in 1810.

De invloed van Napoleon en de Fransen beperkte zich niet tot deze twee bezoeken. Gedurende ruim twintig jaar voelde Brugge – en tal van andere steden in Europa – de hete adem van de Franse bezetter. Die bezetter eiste niet alleen voortdurend manschappen op voor de eindeloze reeks oorlogen, maar voerde ook hervormingen door op juridisch en administratief vlak. Kunstenaars werden weliswaar ingeschakeld voor propagandistische doeleinden, maar gelukkig ook als verspreiders van schoonheid.

In dit boek staan we stil bij de aanwezigheid van de Franse bezetter in Brugge, waarbij de focus ligt op de periode tussen 1794 en 1814. We kozen bewust niet voor de ‘rondere’ jaartallen 1795 en 1815, maar voor de historisch correctere jaartallen. Want hoewel ons land pas officieel in 1795 werd aangehecht bij Frankrijk waren de Fransen hier reeds in 1794 ‘definitief’ of althans voor twintig jaar gevestigd en hoewel de Slag bij Waterloo pas in 1815 plaatsvond, hadden de Fransen Brugge in 1814 voor altijd verlaten.

Nooit eerder verscheen een zo omvattende studie over de Franse tijd in Brugge, een periode die weliswaar uitvoerig aan bod komt in tal van artikels in gespecialiseerde tijdschriften maar die nooit eerder in één naslagwerk aan een breed publiek werd voorgesteld. De redacteurs hebben specialisten uit Brugge en omstreken verzameld en hen gevraagd om vanuit hun eigen invalshoek over de Franse tijd in Brugge te schrijven. Aldus werd een grote schat aan kennis voor het eerst samengelegd om te komen tot dit uniek resultaat. Soms leverde dit nieuwe informatie op, in andere gevallen brachten de auteurs veeleer een eigen bewerking van het reeds bestaande onderzoek. In elk geval is dit boek een unieke microstudie van het Frans bewind in één stad, maar wellicht kan dit werk wel gelden als een *pars pro toto* voor alle steden onder Frans bestuur.

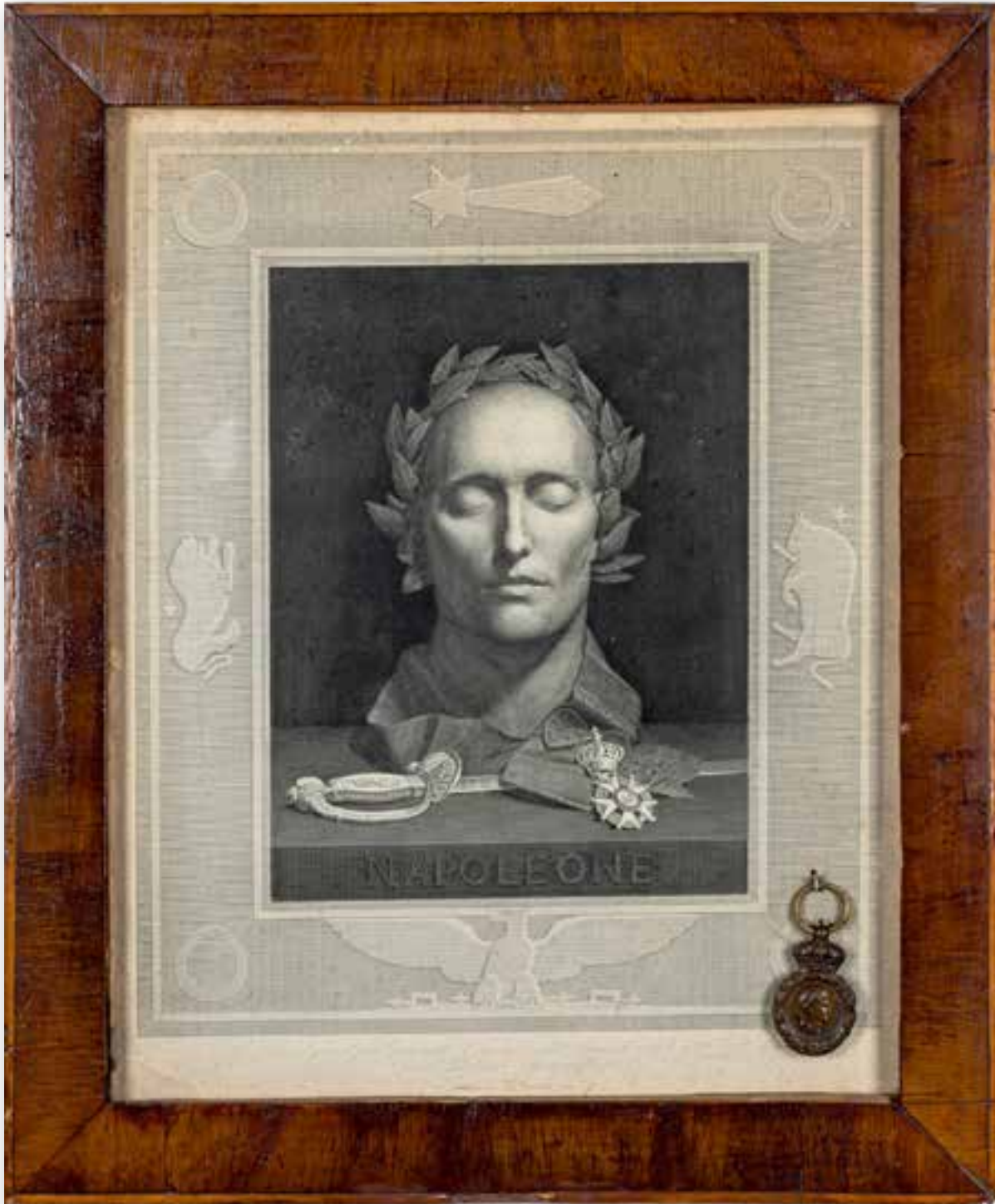
De eerste bijdrage in dit boek is van wellicht dé bekendste napoleonspecialist in België, Johan Op de Beeck. In zijn heldere en meeslepende stijl vertelt hij ons kort en krachtig over de betekenis van de figuur Napoleon, zowel voor zijn eigen tijd maar ook voor vandaag. Bovendien maakt Johan komaf met een aantal hardnekkige clichés over de Franse keizer.

Omdat Napoleons invloed misschien vandaag nog het sterkst aanwezig is in onze administratie en instellingen, openen we dit boek met de **ADMINISTRATIEVE VERANDERINGEN** onder het Frans bewind. Voor het algemene deel geeft Jan Anseeuw een overzicht van die veranderingen. Een concrete administratieve hervorming is het kadasterplan dat door Marc Ryckaert wordt behandeld. Het sociaal beleid en dan heel specifiek de zorg voor armen komt in het hoofdstuk van Bart Demuyne aan bod. Johan Verplancke buigt zich over het lot van de weeskinderen met een beschrijving van tal van concrete gevallen. Uiteraard brengen de veranderingen in het bewind ook wat problemen met zich mee en moeten die soms met geweld afgedwongen worden, zeker wanneer onze jongens gedwongen werden om te gaan vechten voor Napoleon. Hierbij speelde de gendarmerie een rol, wat duidelijk gemaakt wordt in de tekst van Dirk Heyns.

Het militaire aspect, dat ook bij de gendarmes sterk aanwezig was, wordt verder uitgewerkt in een tweede deel waarbij we het accent leggen op de bezetting van onze streken én het **MILITAIRE LEVEN** in Brugge. Eerst geven we opnieuw het woord aan Johan Verplancke die het wel en wee van een aantal Vlaamse dienstplichtigen belicht. Ludo Meulebrouck beschrijft daarna in twee hoofdstukken het leven van de soldaten, zowel in het Camp de Bruges, maar ook in de hospitalen. Bruno Comer en Caroline Terryn wijzen in hun hoofdstuk op het strategisch belang van de Damse Vaart, een onderbelicht aspect van de Franse bezetting, dat we hier graag de verdiende aandacht geven.

In het derde onderdeel staan we stil bij de **ECONOMISCHE SITUATIE** van Brugge, maar ook bij alles wat met het geldwezen te maken heeft. Een eerste algemeen hoofdstuk is van de hand van Jan D’hondt, het hoofdstuk dat hierna volgt van Kris Vannieuwenhuysse handelt over muntomloop in Brugge en numismatiek. Een specifiek hoofdstuk is de productie, distributie en consumptie van bier, dat beschreven wordt door Henk Anseeuw, waarbij ook een ‘uitstapje’ gemaakt wordt naar eten en drinken in het door de Fransen bezette Brugge.

- 01 Dokter Isaac De Meyer (Merendree 1788 – Brugge 1861, zie bijdrage William De Groote, p. 536-537) koesterde een grote sympathie voor Napoleon, in wiens leger hij als karabinier ooit gediend had. Zo prijkte in zijn woning een gravure van het dodenmasker van Napoleon, van de hand van Luigi Calamatta (1801/1802 – 1869) uit 1834. Rechts onderaan bracht De Meyer bovendien zijn eigen medaille van Sint-Helena aan, de medaille die aan alle soldaten van Napoleon werd uitgereikt door zijn neef Napoleon III (1808-1873). Wou deze beroemde Brugse dokter hiermee de herinnering aan zijn tijd in het Franse leger én aan zijn beroemde aanvoerder voor altijd koesteren? Privéverzameling.

02 Patacon (aardewerken sierschijf die op brood gelegd werd tijdens de Kerst-en Nieuwjaarstijd) met daarop een voorstelling van Napoleon, zittend op een adelaar, die zijn zoon, de koning van Rome, in de hemel ontvangt (ontstaan tussen 1850-1950). Musea Brugge, www.artsinflanders.be, Volkskunde.

In het vierde deel brengen we **LEVENSBSCHOUWING EN ONDERRICHT** voor het voetlicht. Hierbij besteden we uitgebreid aandacht aan de positie van de Brugse Kerk, zowel in een algemene bijdrage van Benoit Kervyn, maar ook in het specifieke levensverhaal van de uitzonderlijke geestelijke kanunnik Petrus De Pauw van de hand van Kurt Priem. In de Franse tijd scheerde ook de vrijmetselarij hoge toppen in Brugge, wat uit de doeken wordt gedaan door David Vergauwen. We ronden dit deel af met een bijdrage door Koen Seynaeve die de situatie van het Brugse onderwijs uiteenzet.

Het **CULTURELE LEVEN** in Brugge en omgeving kon uiteraard niet ontbreken. Het leeuwendeel van de teksten is hier geschreven door Jean Luc Meulemeester die zowel de schilder- als beeldhouwkunst behandelt. Daarnaast besteedt hij ook uitvoerig aandacht aan de architectuur.

Het literaire leven in Brugge, zowel in literaire clubs als op de toneelvloer wordt besproken door Marc Carlier, terwijl Ludo Van Damme de boekenwereld voor zijn rekening neemt. Een uitloper daarvan is het hoofdstuk van Hilde Van Parys over het persbeleid onder Napoleon.

We sluiten af met een hoofdstuk over **AMUSEMENT EN PLEZIER**. Het bezoek van Napoleon aan de stad in 1803 en 1810 was een grote triomfantelijke gebeurtenis. De voorbereidingen en de festiviteiten worden door Jan Anseeuw besproken. Een algemeen hoofdstuk over het amusement van de gewone man vinden we bij Patrick Vanden Berghe. Misschien associëren we een veteranenvereniging van soldaten van Napoleon, niet meteen met plezier, maar de Brugse napoleonisten kwamen geregeld samen om tussen pot en pint te praten over hun roemrijk verleden én om hun keizer te vereren. Met dat laatste hoofdstuk wordt ons boek afgesloten door Bert Gevaert.

Naast deze uitgebreide hoofdstukken zijn in dit boek ook korte kaderteksten te lezen, stukken die apart kunnen gelezen worden en waarbij we inzoomen op bepaalde relevante onderwerpen: het leven van historische figuren, zoals Constantin Rodenbach (Jo Berten), Isaac De Meyer (William De Groote), Claude Deschamps (Caroline Terryn), Louis Nicolas Davout (Ludo Meulebrouck), Joseph Van Huerne (Ludo Vandamme) en de criminelen Salembier en Bakelandt (Bert Gevaert). Dat kan echter ook een plaats in Brugge of omstreken zijn, zoals een 'broertje' van de Damse Vaart (Bruno Comer), het Prinselijk Begijnhof (Henk Anseeuw), het Entrepot (Caroline Terryn) en de verblijven van het keizerlijk gevolg in 1810 (Jan Anseeuw). Ook kan een bepaald specifiek aspect aan bod komen zoals de kalender (Bart Demuyne), de burgemeesters (Henk Anseeuw), de prefecten (Jan Anseeuw), Franse straatnamen (Jan D'hondt), het Heilig Bloed (Benoit Kervyn), Spaanse dwangarbeiders en *batteries flottantes* (respectievelijk van de hand van Caroline Terryn en Bruno Comer), de guillotine en andere strafwerktuigen (Bert Gevaert) en een onbekend monument voor Napoleon (Jean Luc Meulemeester).

We vroegen de auteurs ook om geschikte **AFBEELDINGEN** te selecteren die hun onderwerp visueel ondersteunen. Deze afbeeldingen werden verder aangevuld door de redactie, waarbij we ernaar streefden om illustratiemateriaal op te diepen dat nog maar zelden gepubliceerd werd. We zijn ook bijzonder trots dat een aantal afbeeldingen door de publicatie in dit boek voor het eerst bij een groot publiek bekend wordt gemaakt. De uitgebreidere commentaren bij de afbeeldingen zijn geen praatjes bij plaatjes. De bijschriften leveren vaak bijkomende en relevante informatie. Eveneens uniek voor dit boek zijn veertien aquarellen die speciaal voor dit project vervaardigd werden door strip-tekenaar en illustrator Ken Broeders.

De laatste pagina's van dit boek bevatten een exhaustief NOTENAPPARAAT. Voor uitgebreide INDICES was er echter geen plaats meer. Wie deze graag wil ontvangen kan de redactie contacteren en krijgt de indices per mail toegestuurd. We willen graag, met het risico mensen te vergeten, iedereen bedanken die op een of andere manier heeft bijgedragen tot dit boek. In de eerste plaats danken de redacteuren hun auteurs voor het enthousiasme en de volharding. Zonder hun bijdragen was er eenvoudigweg geen boek. Een andere belangrijke persoon is Katrien De Vreese die het meteen zag zitten om dit boek te publiceren. Dank ook aan het Brugse stadsbestuur voor de steun en de Brugse musea die ons hun beeldmateriaal ter beschikking stelden. We maakten ook dankbaar gebruik van afbeeldingen van het Brugse Stadsarchief, de Brugse Biekerbibliotheek, de Brugse dienst Monumentenzorg, Raakvlak, het Provinciaal Archief, de Confrérie van het Heilig Bloed, het Brugse Rijksarchief, MSK Gent, bisdom Gent, een aantal Franse Musea en een aantal privé-eigenaars.

Een bijzonder woord van dank gaat ook uit naar Brugs stadsfotograaf Matthias Desmet die vaak voor ons in de bres sprong.

Verschillende individuele personen gaven ons ook raad en advies, of leverden waardevol materiaal, we sommen hen hier in alfabetische volgorde op: Ann Boeyaert, Peter

Bultinck, Hendrik Callewier, Philippe Charlet, Albert Clarysse, Provinciegouverneur Carl Decaluwé en zijn secretariaat, Céline Decottignies, Joseph de Fauteur, Hannes Dendooven, Christophe Deschaumes, Bart de Sitter, Paul Vanneste, Evelien De Wilde, Agatha Dupont, Noël Geirnaert, Peter Goetghebeur, Carine Goossens, Marc Lemahieu, Frédéric Lemaire, Luc Janssens, Marc Lemahieu, Philippe Mabilde, Mieke Mahieu, Johan Mattelaer, Annelies Mattheus, Pieter Meirlaen, Philippe Neese, Kristel Van Audenaeren, Andries Vanden Abeele, Dirk Van den Bossche, André Vandewalle, Luc Vanhaecke, Laurence Van Kerkhoven, Paul Vanneste, Isabelle Verheire, Tom Vermeersch en Dieter Viaene.

Als laatste wensen we ook u, waarde lezer, te bedanken. Misschien leest u het wel van a tot z, ofwel kiest u alleen voor bepaalde hoofdstukken of kijkt u alleen naar de afbeeldingen. In elk geval hopen wij dat u dit boek met veel genoegen ter hand neemt en dat de Franse tijd én Napoleon weer een beetje meer tot leven zijn gekomen. En vergeet niet, om met de woorden van Napoleon af te sluiten, *Les vraies conquêtes sont celles que 'l on fait sur l'ignorance!*

De redactie
Brugge, juli 2021